

Tautosakos aruode

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktoriaus pavaduotoja
Bronė STUNDŽIENĖ bei Sakytinės tautosakos skyriaus vadovė
Nijolė LAURINKIENĖ, klausinėjamos Liudviko GIEDRAIČIO,
pasakoja apie tautosakininkų darbus ir būklę.

L. G. Šnekėsime tik apie Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakininkų kamarėlę. Ją bei Lietuvių kalbos instituto linkęs laikyti dviem švenčiausiomis vietomis Lietuvoj, o kaip Jūs pačios įvardinat savo įstaigos paskirtį?

B. S. Manychiau, jos pirmoji privilegija – dabarties mokslo lygiu tirti autentiško ir šiuolaikinio folkloro tradiciją, kaupiti tautosakos fondą.

N. L. Ir, be abejo, niekad nepamiršti, kad tautosaka – nacionalinės kultūros pamatas, kad puoselėjant ją siekiama išlaikyti tautos dvasinį pamatą.

L. G. Ką, jūsų supratimu, įstaiga turėtų svarbų svarbiausia nuveikti, kad, užplūdus kokiai negerovei, nebebūtų taip beviltiškai skaudūs praradimai?

B. S. Pirmiausia tuos tautosakos turtus, kuriuos turim sukaupę, būtina kiek įmanoma autentiškiau antriniu būdu grąžinti visuomenei – šaltinių publikacijomis su komentarais, šiuolaikiniais apibendrinimais.

L. G. Gyvenam vertybių perkainojimo, perknisimo, gal net sumaišymo su purvu metą. Ar ir tautosakininkai savo kamarėlėj tai jaučia?

B. S. Be abejo. „A, – dažnai pasakoma, – čia tik folkloras“. Suprask: „Seniena, mitai...“ Jaučiamas ir nuolatinis persergėjimas, esą esam tarsi atsilikę, žiūrime tik atgal, mums terūpi anksčiau epochų pasiekimai, pasaulėjauta. Kai kas net prikiša, kaip galima būti tokiu nešiuolaikiniu žmogumi!

L. G. Retrogradai?

B. S. Taip. Pasaulis nuėjęs toli, o mes...

Pastaba: čia į kabinetą įėjo keli draudimo agentai ir, neatsiklausę, ar jie mums reikalingi, B. Stundžienės žodžius užbėrė daugybe savųjų žodžių: apie privalumus gyvenant apsidraudus... – L. G.

N. L. Antra vertus, šiandien ir apskritai mokslas, jaučiamas, vertinamas ne taip, kaip derėtų. Ačiū Dievui, vis tiek turim daug jaunų žmonių, priglūdusių prie raštų, archyvuose – prie tautosakos tekstų, rengiančių jų publikacijas. Tai suteikia vilčių, kad ir jaunoji karta išlaikys mūsų instituciją.

L. G. Šiandien labai madinga vertinti save Vakarų masteliais. Esą visa, kas ten, tai gerai, o čia – atsilikimas. Kokie vėjai pas jus iš ten?

B. S. Mano galva, esama labai daug sričių, kur turėtų būt žiūrima atvirkščiai. Tradicinės kultūros srity, – visas Rytų Europos regionas, – tikrai ne mes turim žvilgčioti į Vakarus. Kad ir ta pati Amerika su savo itin savita folkloro samprata. Prieš porą metų pas mus lankėsi gana garsus folkloristas iš Pensilvanijos (JAV) Dan Ben-Amos. Skaitė paskaitas. Susipažinęs su mūsų darbais, prasitarė esą akivaizdu, kad folkloristika kaip mokslas keliasi į Rytus. Nes Vakaruose, Amerikoje tiriamos tik

folklorizmo apraiškos, bandoma ieškoti tik reminiscencijų... Tai gi mums derėtų turėti labai aiškia – orią – poziciją.

L. G. Kaip tautosakos skyriuose formuojamos mokslinių darbų temos? Ar tai klostosi stichiškai, kiekvienas mokslininkas atsineša savo temą, ar...?

B. S. Pirmiausia institutas turi vadinamąją mokslo strategiją, aiškų pagrindinių tyrimo sričių išdėstymą artimiausiam penkmečiui. Čia turimas omeny ir fundamentalus, ir taikomasis mokslas, ir taikomoji veikla. Tai mums truputį primesta ir iš „viršaus“. Bet mes džiaugiamės, kad yra pakankamai stiprių mokslininkų, kurie gali plėtoti mokslinę veiklą pagal individualias temas, rašyti monografijas, studijas.

N. L. Institutas turi savo doktorantūrą. Dabar joje 11 žmonių. Bandoma numatyti ir tyrinėjimų temas. Pernai buvo apgintos net septynios disertacijos. Ir dauguma, kaip įprasta, apie dainuojamąją tautosaką.

L. G. Kodėl būtent taip?

N. L. Gal todėl, kad ir didžiąją rankraštyno dalį sudaro dainuojamoji tautosaka. Antra vertus, manychiau, tai liudija mūsų nepakankama sugebėjimą numatyti, kokioms sritims ir kiek specialistų reikia. Jau aiškiai jaučiam pasakojamosios tautosakos, ypač pasakų, tyrinėjimo stygių, reikėtų kiek atsigręžti ir į šiuolaikinį folklorą, daug esama visai nepalietų žanrų. Todėl ateity ketiname skelbti gal ir tikslingą doktorantūrą, tam tikras temas, kurias tyrinėti galės pretenduoti kandidatai.

B. S. O šiaip instituto siekiamybė, kad kiekvienas darbuotojas vos ne 75 proc. savo veikla prisidėtų prie tokio darbo, kurio neįmanoma atlikti vienam. Mano galva, institutas pirmiausia tam ir reikalingas, kad čia būtų parengti tie darbai, kuriuos tegali atlikti profesionalų kolektyvai: eina Dainynas, rengiami pasakojamosios tautosakos, patarlių išsamūs, itin svarbūs leidiniai, kurių kiekvienam tomui parengti reikia mažiausiai penkerių metų kolektyvinio profesionalaus darbo. Antra vertus, be abejonės, yra ir nuolatinė siekiamybė, kad atsirastų pajėgių mokslininkų, sėkmingai plėtojančių ir grynųjų, fundamentalųjų mokslą.

L. G. Gal išsamiau aptartumėt tuos tris Jūsų minėtus svarbiausius „rūpestėlius“? Tarybiniais laikais teko girdėt pasisakymą, esą jei Dainynas ir toliau bus rengiamas tokia sparta, jo visų tomų išleidimas užtruks 50 metų. Kokia padėtis dabar?

B. S. O! Tai mūsų skaudžioji vieta. Tačiau Lietuvių dainyną įprasta lyginti su Lietuvių kalbos akademiniu žodynu, todėl ji rengiant negali būti neatsakingos skubos. Metelių, ko gero, dar prireiks... Juolab kad esam tik įsibėgėję: netrukus pasirodysiantis šešioliktas tomas tebus nebent pusė, o pirmieji tomai jau „laukia“ papildymo... Norėtūsi, kad darbas eitų greičiau, praėjusį dešimtmetį buvom įsipareigoję beveik kasmet parengti po tomą, bet netrukus pajutom, kad per didelė našta mus

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakininkai. Iš kairės: Vita Ivanauskaitė, Vilma Daugirdaitė, Jurgita Usaitytė, Edmunda Vengrytė, Bronė Stundžienė, Andžela Jakubynienė, Eligija Garšvienė. Antroj eilėj iš kairės: Kazys Grigas, Leonardas Sauka, Vitas Agurkis, Rita Repšienė, Povilas Krikščiūnas, Danutė Giliasevičienė. *Ramūno Virkučio nuotrauka. 2002 m.*

prislėgė. Juk tai ne rinktinė, kur reikia tik sudėti reikiamas dainas, čia turi atsispindėti ir variantų struktūra, versijos, kad matytųsi, sakytum, dainų išklotinė. Tad nesivadovaujame vadinaimo gero, gražaus kūrinio motyvais, Dainyne turi teisę gyvuoti viskas, ką turime, ką išsaugojo šiuolaikinė tradicija. Tai gero kai apsunkina darbą. Turime atsižvelgti į daugybę kriterijų. Skelbiama jokiū būdu ne „grietinėle“. Šaltiniai tuo ir skiriasi nuo antologijų, į kurias stengiamasi atrinkti tik kas geriausia, vertingiausia. Čia turi atsispindėti nuosekli tradicija, kūrinio istorija: trumpėjimas, motyvų kaita, raida, sunykimas ir pan. Stengiamės pateikti pjūvį, vaizdą su visom teigiamom ir neigiamom savybėm, bet jokiū būdu ne rinktinę. Tai akademinės šaltinių publikacijos.

L. G. Visam laikui...

B. S. Būtent! Ir dar: nuo šių metų bandysime, kad kiekvienas Dainyno tomas turėtų ir populiarųjį variantą – apie šimto dainų rinkinuką su kompaktine plokštele. Tai bus pritaikyta vadinamajai kasdieninei vartosenai. Norime grįžti ir prie anksčiau tomy, parengti iš jų bent jau kompaktines plokšteles.

L. G. Norit „eiti į visuomenę“...

B. S. Tikrai! Kad nereiktų pirkti storo akademinio tomo...

N. L. Antra vertus, būtina, kad mūsų leidiniai nebūtų provincialūs, kad pasiektų pasaulio mokslininkus, būtų visokeriopa reikšmingi. Juk tautosaka – įvairiausias informacijos lobynas, dominantis senosios kultūros tyrinėtojus. Todėl norėtume tautosakos tekstus pateikti ir užsienio kalbomis: dainų anotacijas bandom

pateikti vokiškai, patarlių ir priežodžių pamatinius tekstus – rusiškai ir vokiškai. Gerai būtų pasakojamosios tautosakos leidinio tekstus pateikti ir užsienio kalbomis. Bet tam prireiktų daugiau išlaidų, tomui pasidarytų dvigubai storesni. Tad manom, gal surasim išeitį parengdami bent antologijas anglų ar kitomis kalbomis. Atrodo, kad jos tikrai turėtų paklausą. Pavyzdžiui, rusų mokslininkai jau dabar domisi, kada išeis mūsų užkalbėjimų leidinys, norėtų, kad tekstai būtų pateikti ir rusų kalba.

L. G. O kokia apskritai pasakojamosios tautosakos leidybės padėtis – „originalo kalba?“

N. L. Dar tik pradėdami rengti pirmieji etiologinių, mitologinių sakmių tomus. Pasirodė pirmasis patarlių ir priežodžių tomas, kuris, beje, buvo pristatytas Valstybinei mokslo premijai gauti. Premija jau paskirta...

B. S. Tai liudija, kad einam teisingu keliu!

L. G. O jei palygintumėt save su panašaus pobūdžio mokslo įstaigomis, tarkim, Latvijoje, Estijoje...

N. L. Palyginti su latviais, mūsų folkloristai šiandien dirba kur kas svarbiau ir intensyviau. Latvijoje folkloristika kaip mokslas išgyvena tikrai ne pačius geriausius laikus: mokslininkai iš savo mokslinio darbo nepragyvena, nesuduria galo su galu, todėl turi imtis antraeilių darbų. Nenorėtume, kad taip atsitiktų ir mums...

B. S. O iš estų galėtume pasimokyti. Kaip jie gražiai „įėjo“ į tarptautines programas, iš kurių gauna ir papildomų lėšų! Šiuo požiūriu jie labai aktyvūs.

L. G. Redaguojančiam mokslo darbus dažnai tenka patirti mokslininkų blaškymąsi, kai reikia nusakyti tyrimo metodus. Ar institute tas klausimas aktualus?

B. S. Labai gražiai apie tai yra pasakęs Donatas Sauka: pagal dabartinius kiek formalizuotus reikalavimus ir vėl disertantas suguldė kokius aštuonis metodus į vieną brolišką kapa.

L. G. Žodžiu, nelabai sureikšminat tą dalyką.

B. S. Būtent. Tik labai išskirtiniais atvejais vienas kitas darbas parašomas nauju metodu. Reikia pripažinti, kad nesame to įvaldę.

N. L. Dažniausiai metodą suponuoja darbo tikslas. Šiandien vyrauja istorinis lyginamasis metodas, apskritai – komparatyvistiniai tyrimai. Čia mums didelį postūmį suteikė Donatas Sauka. Dabar tautosakos specifikos jau tikrai nesuvoktume be lyginimo, gretinimo su kitų tautų tautosaka.

L. G. Kostas Aleksynas, „Tautosakos darbuose“ aptardamas Leonardo Saukos mokslinę veiklą, mini ją kaip „filologinio tautosakos tyrimo“ šalininką...

B. S. Matyt, čia turėta galvoj, kad L. Sauka į tautosakos kūrinį, ypač jo tekstą, žiūri tarsi per estetinę – poetinę, meninę vertės – prizmę.

N. L. L. Saukos koncepcija tokia: folkloristika – tai pirmiausia filologijos mokslo šaka. Ir jos specifika nusakytina pirmiausia filologiniu požiūriu. Bet esama ir kitos pozicijos: kad folkloristika – etnologijos mokslo šaka. Tai lemia ir tyrinėjimų pobūdį.

L. G. Skaitantysis mokslinę literatūrą aptariamąja tema dažnai gali aptikti terminus – modernioji folkloristika, sinchroninė (struktūrinė) folkloristika, struktūriniai tyrimo metodai... Kokie vėjai pas jus užpučia, tarkim, nuo tokių terminų, o gal ir koks skersvėjis pučia nuo postmodernizmo?

B. S. Gal neblogai būtų, kad pūsteltų ir tokie, bet...

N. L. Laukiame, kad atsirastų kas iš jaunųjų, kurie patys keltų naujas idėjas ir jas įgyvendintų, naudodamiesi tais naujais metodais. Tikimės, bet... Institute gal ir tikrai galėtų būti bent kiek daugiau dėmesio skiriama teoriniams darbams. Turim, žinoma, „Tautosakos darbus“, kur mūsų mokslininkai skelbia nedidelius savo tyrinėjimus, tačiau, manau, aktualu apmąstyti tautosaką ir giliau, nuodugniau, pribrendo reikalas parašyti naują lietuvių tautosakos apybraižą, parengti lietuvių folkloro žodyną, dar daug yra netyrinėtų temų mitologijos srityje. Be abejo, labai svarbu išleisti tautosakos lobyną, kad tekstai būtų prieinami visuomenei, bet tautosaka kartu turi būti ir apmąstoma, bandant suvokti jos savitumą, prasmę, reikšmę mums, ryšį su mūsų dvasiniais poreikiais, visu gyvenimu. Mokslinį darbą ap sunkina tai, kad esama nepaprastai daug barų, dar net visai nepajudintų. Net ne visi tautosakos žanrai susisteminti, daug kas glūdi archyve. Buvom numatę parengti didžiulį daugiatomį tikėjimų leidinį, kokį turi latviai (keturių tomų), bet visa medžiaga – rankraštyne, reikalingas didžiulis parengiamasis darbas – atrinkti, susisteminti... O kur dar visai netyrinėtos sritys – sapnų aiškinimai, gamtos garsų pamėgdžiojimai, orų spėjimai...

L. G. Guli viskas ir laukia?

B. S. Laukia savo laiko, o jis jau turėtų būti atėjęs.

Prie instituto 1999 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto administracija ir mokslinė taryba. Iš kairės: Algis Kalėda, Vincas Gumuliauskas, Alma Lapinskienė, Vytautas Kubilius, Jūratė Srinđytė, Leonardas Sauka, Dainora Ramanauskienė, Kostas Aleksynas, Rūta Pleskačiauskienė, Vytautas Vanagas, Nijolė Laurinkienė, Bronė Stundžienė. Nuotrauka iš Instituto archyvo.

L. G. Ar esama kokio gilesnio, skaudesnio prieštaravimo tarp tos, kaip minėjot, „75 proc.“ pareigos prisidėti prie leidinių parengimo ir galbūt kito žmogaus potroškių atsidėti studijų rašymui, tiriamajai veiklai?

N. L. Čia galėtume rasti gerą išeitį. Kolektyve esama žmonių, kurie linę į precizišką, ramų darbą, susijusį su tautosakos publikacijų rengimu, kiti norėtų atsidėti teoriniams apmąstymams. Taip galima būtų ir atskirti tas darbų kryptis. Tačiau esama ir tokių žmonių, kurie labai sėkmingai derina abu barus. Bet šiaip – esam mąstantys žmonės, ir kartais reikalinga sava aiškesnė pozicija. Siekiantys savo tikslų pas mus tikrai laimi.

L. G. Ar galima tikėtis iš tautosakininkų artimiausiu laiku kokių naujų požiūrių, koncepcijų, netikėtų atradimų? Juk, manau, pašnekat tarpusavy, ar pageidautini, ar siektini tie naujimai, atsinaujinimai?..

B. S. Be abejo, bet mums to „naujumo“ dar primeta iš viršaus. Juk esame susieti su visa mokslo sistema, ir mes vos spėjame sukramtyti, nuryti vis nuleidžiamas iš viršaus nuostatas. Tarkim, dabar primetama naujovė finansuoti atsižvelgiant į mokslinių straipsnių kiekį. Esą straipsniai turėtų būti pagrindinė mūsų produkcija. Tokia nuostata ateina iš tikslųjų mokslų, kur visa tai gal ir pritaikytina, o mūsų darbo specifikos niekas nenori matyt. Tačiau negalim nuo to atsiriboti, turim kažkaip „sugromuluot“. Ir dar – visokie nuolat „nauji“ vertinimo kriterijai, atestavimo nuostatos. Vien derinantis prie tų naujienų kartais gali nebeužtekti laiko užsiimti tuo, apie ką klausiat. O

poreikis moksliskai atsinaujinti jaučiamas labai didelis, ypač tarp jaunimo.

L. G. Kokie jūsų tarptautiniai moksliniai ryšiai?

N. L. Labai geri su suomiais. Keičiamės moksline literatūra, siunčiam jiems savo leidinius ir mainais gaunam iš jų. Šį pavasarį esam numatę tarptautinę konferenciją „Kalevala ir Lietuva“. Atvyks iš Suomijos folkloristikos garsenybių, norinčių palaikyti su mumis ryšį, kuris, tarp kitko, trunka jau nuo Augusto Roberto Niemio laikų. Prieš porą metų Tartu vyko tarptautinė konferencija, skirta Oskarui Looorisui, kuris taip pat gerai suvokė baltų ir finougrių ryšio, kontaktų tyrimo svarbą, nes labai daug panašumų mūsų tautosakose, jie nepaaiškinti iki šiol, nesuvokta jų prasmė bei reikšmė. Suomų folkloristikos mokykla nuo seno garsėja. Šia prasme su ta šalimi palaikyti ryšį naudinga ir mums. Glaudžiai bendradarbiaujam su panašiu į mūsų institutu Liublianoje, Slovėnijoje.

B. S. Norėčiau pasidžiaugti folkloristu iš Indianos universiteto Deividu Geju (David Gay), kuris mums siunčia gausybę gerų folkloristikos knygų labai praturtindamas mūsų biblioteką.

L. G. Kokį Jums (kreipiamasi į B. Stundžienę) džiaugsmą ir prasmę teikia liaudies dainos, kad pasirinkote tyrinėti būtent jas?

B. S. Lemtis man buvo gera. Kai žmogui darbas sutampa su svarbiausia jam sritimi – tai yra labai daug. Juk mūsų dainos, ypač jų poetinės situacijos, dar nėra iki galo prakalbintos, ir kai gali aptikti kokį prasmės niuansą, kai atsiveria nežinoti dalykai, kuriuos esant jau gali įtikinti save ir kitus, – tai teikia džiaugsmą ir prasmę. Be to, dainos, kad ir ką sakytume, filologui tebėra ir poetinis atsivėrimas... Taip. Ir dar: niekur mes nepabėgsime, vis dėlto mūsų tradicinės kultūros pamatas labiausiai, ryškiausiai išreikštas būtent dainomis.

L. G. Ar nuosekliai ėjot prie jų, ar buvo koks „nušvitimas“?

B. S. Be blaškymosi: po studijų iš karto – čia. Pirmojo kurso pirmąją savaitę Vladas Braziūnas prišnekino su Universiteto Romuva važiuoti su jais – tąkart į Sudervę. Buvo daug žmonių, aš, atsimenu, sėdėjau ant tvoros, o Veronika Pavilionienė dainavo... Va čia gal ir buvo atsivėrimas. Ar gali taip būti! Stovi didžiulė minia ir su ja dainuoja tokias dainas, kurių buvau nė girdėt negirdėjusi savo Pasvaly. Ir ne vieną, ne dvi... Skambėjo senos, archajiškos dainos. Taip, atsimenu, ir likau išsižiojusi... Tai buvo stebuklas, kuris atvėrė man visiškai naują pasaulį, su kuriuo gyvenu iki šiol.

L. G. Be abejo, nujaučiat ir Jūs (kreipiamasi į N. Laurinkienę) panašų klausimą: kaip suradot savo mitologiją?

N. L. Dar studente būdama, dalyvavau ir Universiteto, ir Vilniaus Ramuvos veikloje. Susirinkę kieno nors namuose, be kita ko, rengdavom diskusijas, paskaitas: kokia mūsų tautos, kultūros esmė, kas ta baltų kultūra... Pajutau, kad mane tie pokalbiai stiprokai veikia, pradėjau pati apie tai mąstyti, kol vienu metu pasirodė, kad, ko gero, svarbiausia ir yra – aiškintis, kokia ta mūsų dvasinės kultūros esmė.

L. G. Kaip apibūdintumėt šiandienos lietuvių mitologijos tyrimo būklę? Sąstingis? Pakilimas? Kaupimasis?

N. L. Norėčiau atsakyti V. Toporovo neseniai parašytais žodžiais, esą lietuvių mitologijos tyrimai dabar yra ant naujo raidos etapo slenksčio. Manau, jis teisus. Nuveikta turim nemažai. Mokslinio mitologijos tyrinėjimo pagrindai, pradėti N. Vėliaus, jau gana tvirti: išėjo du Baltų religijos ir mitologijos šaltinių tomai, – labai svarbi bazė būsimiems tyrimams, turim du

tomus Lietuvių mitologijos tyrimų chrestomatijos, nemažai iš-tirta ir specifinių temų. Tad turim gerą pagrindą imtis ir kapitalinių darbų: Lietuvių mitologijos žodyno kūrimo, Lietuvių religijos istorijos rengimo... Nestokojam ir gabių mokslininkų – Gintaras Beresnevičius, Dainius Razauskas, Daiva Vaitkevičienė, Vykintas Vaitkevičius, Nikolajus Michailovas, Marija Zavjalova. Sutelkus visų pastangas, jau galima imtis ir apibendrinamojo pobūdžio darbų.

L. G. O, sakykit, ar nestinga mokslo populiarinimo darbų iš mitologijos?

N. L. Teisingai pastebėta. Galima teigti, kad mitologijos dar-bų yra palyginti nemažai, bet į mūsų institute rengiamą folkloristikos mokyklėlę atvažiavę mokytojai skundžiasi, kad nežino, kuo pasiremti, nėra apibendrinančios knygos, kuria galėtų pasitikėti. Arba atvyksta užsieniečiai dirbti, sakykim, diplomatai – norėtų daugiau sužinoti apie mūsų dvasinę kultūrą, visada suklūsta, kai kalbama apie mitologiją. Tai turėdama galvoje, kaip tik dabar dirbu prie būtent plačiajai visuomenei skirtos knygelės, kurioje būtų apibendrinta visa, kas iki šiandien padaryta mitologijos tyrėjų. Rūpi pateikti nesudėtingai, suprantamai, su daug iliustracijų... Jau patyriau, kad populiarią knygą nėra lengva rašyti, – labai didelė atsakomybė. Kartais atrodo, jog lengviau sudėtingą hipotezę gvildent...

L. G. Norėčiau išplėsti tą klausimą truputį kita linkme: ar nebūtų vaisingas kelias suvokti tautosaką kaip dvasinių prasmų klodą, kurį siektina aktualizuot? Tai ir pačią tautosaką sa-vaime sureikšmintų, naujai įprasmintų...

N. L. Kvalifikuotas darbas apie senosios kultūros dvasinį pagrindą, žinoma, šiandien galėtų padėti tautinei kultūrai, kuri nuo seno mums labai daug reikšia. Deja, mūsų aukštosios instancijos dabar pernelyg mažai dėmesio skiria savajai, lietuvių, kultūrai. O ji galėtų mums teikti ir dvasinį pamatą, tuo pačiu pilniau atskleistų mūsų specifika, kuria net ir nesąmo-ningai kiekvienas žmogus siekia didžiuotis, ja pasirodyti ki-tiems kraštams.

L. G. Valdžiai reikia žiūrėt į Vakarus, nēr kada į save... Tik mes, pagal savo darbo specifika, – dar atsigręžę į save... Šian-dien daugelis nepašvęstųjų pasako, kad iš gyvosios tautosakos nieko nebelikę, nebēr ko nē po kaimus rinkėjams šunų belod-nyt. Ar taip ir yra?

B. S. Tikrai – ne! Čia galėtume vėl grįžti prie Antano Juškos pasakymo „duktė nebemoka nē pusės savo motinos dainų“. Tą patį ir dabar galima sakyti, bet tautosaka gyva, tebėra dainų karalienės, tebėra geri pasakotojai, smulkiosios tauto-sakos žinovai. Tik, aišku, medžiaga pasikeitė, nebegalime ti-kėtis, kad skambėtų geriausia klasikinė XIX a. tautosaka: pro žmogų praeina visos naujovės, visas modernus gyvenimas, vis-kas veikia, bet, man atrodo, nuo to tik įdomiau, tuo įdomesnė kūrinų plėtotė: kaip, tarkim, daina keičiasi, kas dabartiniam žmogui dar įdomu, už ko jis griebiasi, ko vis nori iš tos dai-nos... O tautosakos yra. Paskutinius porą metų rengėme ekspedicijas Merkinės apylinkėse – net nustebom, kai viena moteris papasakojo per 30 puikiausių stebuklinių pasakų! Šiais laikais to nebesitikima. Įdomu, kad ta moteris beveik kurčia, gyvena savo uždaram pasauly, nuo visko atsiribojusi, su savo tautosaka. Tuo pačiu verta pastebėti ir tą aplinkybę, kad mes patys, rinkėjai, dažnai esam užsikonservavę, įsikandę to rė-ziško požiūrio pripažinti tik senuosius klodus – spaudžiam pateikėją prie sienos: duok mums seną dainą ar iki skausmo pažįstamą archajinį motyvą... Tarsi niekas nesikeistų šitam

baltam pasauly. Žmonės jau iš anksto tai žino ir labai nustemba, kai užrašinėji šiuolaikinius dalykus, nesibaidai nuvalkiotos dainos, rašai viską, kaip ir dera tautosakos metraštininkui. Tokia mūsų priedermė: nešti į aruodus viską, kas yra, fiksuoti dabartinę tradiciją, o vertinimai bus paskui. Ir dar viena keista blogybė: tautosaką šiandien renka visi, kas netingi, kam tik užaina ūpas: nori – folkloro ansambliui, nori – septintokai, nori – pavieniai žmonės... Viskas gerai, bet kur gi surinktoji medžiaga? Į fondus patenka labai nedidelė dalis. Trūksta koordinacijos, organizuotumo. Juk negali minti slenksčius, drumsti žmones visi, kam užėjo ant seilės: vienur būta be atvangos po kelis kartus, kitur – visai ne. Tiesiog madinga dėti pliusiukus „rinkau tautosaką“, bet dažniausiai viskas lieka neiššifruota, nesutvarkyta, užmesta. Per tą vąją iš mūsų dėmesio išslysta pats žmogus, jo individualybė, jo požiūriai, jo dabartinis pasaulio vertinimas. Juk mūsų visi pateikėjai yra nusipelnę rimto dėmesio. Taigi vąjus yra, o rezultatų nėra. Po minėtų ekspedicijų Merkinėj buvo žmonių, atvažiavusių pasitikslint, ar tikrai neprაžu jų ar giminaičių pateikta tautosaka.

L. G. Kokią siūlot išeitį?

N. L. Kažkas turėtų imtis iniciatyvos koordinuoti tautosakos rinkimą Lietuvoje.

B. S. Būtent! Nustatyti regionus, kur mažiausiai tirta, kurių reikia duomenų, pagaliau – bent šiek tiek sankcionuoti.

L. G. Atrodo, turim ne vieną įstaigą, kuriai tai turėtų rūpėti, o vaikas, pasirodo, be galvos... Kur vis tik išeitis?

N. L. Reikėtų gal sueiti panašaus pobūdžio institucijų – Lietuvos liaudies kultūros centro, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto – žmonėms ir susitarti.

L. G. Vienas iš paskatinių tinkamai rinkti tautosaką gal būtų ir T. Slančiausko premijos atgaivinimas.

B. S. O kodėl gi ne! Bet tai susiję su pinigais.

L. G. Menkų jau ten pinigų reikėtų... Sakykit, bent jau tu, kas sukaupta, tautosakos fondų saugojimo sąlygos, dėl kurių dar prieš dešimtį metų būta tiek susirūpinimo, ar jau patenkina jus?

B. S. Sąlygų gerinimo ribų nėra, bet darom, ką galim. Pirmiausia – visas archyvas pagal specialias programas „keliamas“ į vadinamąsias naująsias laikmenas, antra – garso įrašai apdorojami ir „keliami“ į diskus. Yra speciali laboratorija, kuri tai atlieka. Be to, darome rankraščių kopijas. Darbui (leidiniams rengti ir pan.) naudojames tik kopijomis. Savaiame išaugo archyvo apimtis. Bet labai didelės viltis siejam su šalia statomomis naujomis saugyklomis, kuriose numatyti modernūs kabinetai su šifravimo ir visa kita įranga, atitinkančia šiuolaikinius reikalavimus. Tikrai, jau visą dešimtmetį mūsų darbų „pagrindinė linija“: tinkamai tvarkyti archyvą.

N. L. Kuriama smulkiosios tautosakos kompiuterinė duomenų bazė.

B. S. Į kompiuterines sistemas esam numatę „kelti“ ir visus žanrus.

L. G. O gal kai kam gali pasirodyti ir taip: išleisit minėtus geidžiamus dainų leidinius, pasakojamosios tautosakos tomus, ir archyvo reikšmė, atsiprašau, – lyg ir sumenkės...

B. S. Tai tik neprofesionaliai keliamas klausimas. Pirmiausia: fondai nuolat papildomi. O antra: skelbiama vis tiek tik dalis tautosakos. Siūlau atversti bet kokį Dainyno tomą, ir įsitikinsite, pavyzdžiui, jei yra tūkstantis užrašytų dainos variantų, tai paskelbta – kokių šešiasdešimt. Tą įvairovę ir turtais, kurie yra rankraščių ir garso įrašų pavidalu, išspausdintais šaltiniais

Prieš išvykstant į tautosakos ekspediciją Merkinėje. Sėdi (iš kairės): Vilma Daugirdaitė, Bronė Stundžienė, Vita Ivanauskaitė. Stovi (iš kairės): Giedrius Dringelis, Leonardas Sauka, Irena Žilienė, Jurgita Ūsaitytė, Povilas Krikščiušas, Vyckintas Vaitkevičius (su dukrele), Vincas Gumuliauskas. 2000 07 20. Nuotrauka iš Instituto archyvo.

Leonardas Sauka ir Kazys Grigas darbo kabinete. 2002 03 07. Ramūno Virkučio nuotrauka.

Tautosakos rankraštyno archyve: Andžela Jakubynienė ir Povilas Krikščiušas. 2002 03 07. Ramūno Virkučio nuotrauka.

neaprepiama. Variavimas, ta svarbiausia tautosakos gyvybės ląstelė, visą laiką leis papildyti esamus šaltinius. Taip klausiant galima būtų pagalvoti, kad parengus, tarkim, Didįjį lietuvių kalbos žodyną, nebebus kas veikti su lietuvių kalba. Juk tie leidiniai – tik tvirti pamatai visam pastatui rėsti.

L. G. Žodžiu, išsiaiškinom: prieš jūsų akis – darbų begalybė...

B. S. Ir po mūsų jų tiek pat bus...

L. G. Norėčiau dar bent vienu klausimu užsiminti apie seną kaltinimą, esą jūsų archyvai neprieinami visuomenei.

N. L. Kaip ir kiekviename archyve, čia galioja tam tikros taisyklės. Norintysis susipažinti su archyve saugoma medžiaga turi atnešti raštą, paaiškinantį, kokiais tikslais jis naudosis ta medžiaga. Archyve bus sprendžiama, ar jam reikalinga būtent čia esanti medžiaga, ar galima išsiversti ir su kita, jau publikuota.

B. S. Nereti atvejai, kai ateina žmogus, prašo iš archyvo, tarkim, kokių vestuvinių dainų, o paaiškėja, kad jokio paskelbto rinkinio akyse nėra matęs...

N. L. Žmogus, atėjęs rimtu reikalu, tikrai niekad nebūna atstumtas.

L. G. Neseniai prieš savo valią esu atlikęs, kaip dabar madinga sakyti, „žurnalistinį tyrimą“. Skambina man vienos labai geros pateikėjos, iš kurios kadaise esu užrašinėjęs tautosaką, dukterė ir prašo, kad aš jai gaučiau leidimą išsirašyti jos motinos, kuri jau mirus, dainų. Įtinkinu, kad važiuotų tiesiai į Institutą, nupasakoju, kaip ir kur. Ko ji nori, viskas bus leista ir be mano atskiro prašymo, o jei ne – te paskambina man atvažiuavusi. Skambinti, pasirodo, neberekėjo...

B. S. Mitas toks buvo sukurtas.

L. G. Mėgdam kitąkart pasididžiuoti turį labai turtingą, gausų archyvą – apie 1,5 milijono užrašymų. O jei palygintume bent su kaimynais – Latvija, Estija, Lenkija?..

B. S. Tikslų duomenų neturime, bet kad mūsų yra vienas turtingesnių tautosakos archyvų – tikri. Esam matę estų katalogus, archyvus – vien dydžiu tikrai lenkiame.

N. L. Mūsų didelis privalumas tas, kad čia sutelkta didžioji dalis lietuvių tautosakos. Pavyzdžiui, lenkai, rusai, šiuo požiūriu, – visai išsibarstę.

B. S. Antras privalumas: mūsų medžiaga yra susisteminta ir sukataloguota. Tai mums ir leidžia kalbėti apie minėtus skaičius. Tuo tarpu anaipol ne visur tas didžiulis darbas atliktas, tad nežinomi tikslesni tautosakos užrašymų skaičiai. Nors ir mūsų, kaip minėjau, katalogai turės būti tikslinami.

L. G. Gal bent kiek aptartumėt katalogavimą, taikomus modelius jūsų institute. Štai turim Bronislavos Kerbelytės parengto pasakojamosios tautosakos katalogo pirmąjį tomą...

N. L. Katalogavimo modelių buvo ir dar bus daug. Minėtas katalogas atspindi tik vieną iš sisteminimo teorijų. Ji verta dėmesio, įdomi, racionali, tik galėtume kelti klausimą, kiek ja galima pasinaudoti praktiškai.

B. S. Paprastai labiau reikalinga yra kokia nors darbinė, naudotis paranki klasifikacija, kai apie kūrinį nesunkiai galima gauti įvairios informacijos (variantai, paplitimas, metrika ir kt.). Bet gali būti sistemų, kaip yra B. Kerbelytės atveju, kur keliami kiti tikslai: atskleisti kūrinio vidaus sąrangą, kūrinių, atsiradimą, kaip kūrinų (šiuo atveju – pasakų) viduje sukimba jų atskiri klodai...

N. L. Institute turim katalogą, kuris pritaikytas prie A. Aarne'is ir S. Thompsono sistemos. Ir štai – B. Kerbelytės. Jie

labai gerai papildo vienas kitą, praktiškai yra suderinti, ir tai labai gerai.

L. G. O kaip – su dainuojamosios tautosakos katalogu?

B. S. Neužbaigtas. Dar daug yra dainų teminių grupių, kurių katalogų neturime. Neaprepiam darbų. Bet padaryti tai būtina: neturi fondas likti krūva, būtinai reikia rasti kriterijus, kaip kūriniai išsidėlioja teminiu, laiko, funkcijų, įvairiais kitais požūriais. Tai vienas rūpestis, bet yra ir kitas: visi išspausdinti katalogai, o kartu ir kartoteka, aprėpia duomenis maždaug iki 1980-ųjų metų, nuo kurių rankraštyne jau susikaupę daug naujų kūrinių. Reikia užpildyti atsiverusias spragas. Be išbaigto katalogo ir Dainyno parengimas labai pasunkėja: ieškant vieno ar kito kūrinio, reikia tiesiog versti pačius rankraščius. O tai labai daug laiko suėdantis darbas... Mūsų laukia ir dar vienas didelis rūpestis: panašiai kaip kad senosios folkloristų kartos dešimtmečiais kūrė katalogą, ant mūsų galvų yra nusileidusi tautosakinės medžiagos kompiuterizavimo būtinybė, ir niekur nuo to nepabėgsi.

L. G. Žiūriu, pas jus, kur bakstelsi, – visur darbų begalybė. Dar vienas klausimas – ir jau nebetrukdam Jūsų. Gyvenat, dirbat tautosakos, mūsų dvasios vaisių, aruode. Ką galima pasakyti iš jo apie lietuviškumą: kas tai?

N. L. Didelė problema. Juk mes ir dirbam aiškindamiesi, kokia yra mūsų tautos dvasia, į kurią galėtume atsiremti. Būtent tautosaka, be abejo, ir gali padėti išsiaiškinti mūsų tautos prigimtį, tautinę individualybę, dvasią. A. Maceina, B. Sruoga, D. Sauka ir daugelis kitų tai aiškino: neišsemiamas klausimas...

B. S. Esam platesnės visumos (Europos) dalis, negalim būti visiškai unikalūs, ir to lietuviškumo reikėtų ieškoti per skirtynes ir bendrybes. Imkim pasakų žanrą. Sunku būtų rasti grynai lietuvišką, lokalinę pasaką. Visur matom atitikmenis, paraleles. Nori nenori, bet mūsų lietuvišką unikalumą liudija pirmiausia dainos: jų net kalba vertimui nepasiduoda, jų simbolika savita. Bet lietuviškiausiu dalyku reiktų laikyti ir mūsų begalinį poreikį dainuoti visur ir apie viską. Juk išties – ar koks pokylis, ar knygos pristatymas, ar vakarėlis, o ir ta Dainuojanti revoliucija... Tenka dirbti su studentais iš užsienio, jie vis pastebi: kaip jums svarbu dainuoti... Štai kur dar mūsų tikrasis savitumas.

N. L. Užsieniečiai, išgirdę mus dainuojant, sako: jūs esate poetų tauta. Mes patys to ir nepastebim. Gal ir išties taip. Neatsitiktinai dainų klodas mūsų tautosakos lobyne – vyraujantis. Dainos tikrai aukšto meninio lygio. Tai rodo, kad jų kūrėjai turėjo ir gerą skonį, ir poetinį jausmą, buvo gana aukštos meninės kultūros žmonės. Perdėtai viso to garbinti nederėtų, bet išsaugoti, suprantamai, prieinamai parodyti kitiems savitumą, ypatingumą – iš tikrųjų labai svarbu.

In the granary of folklore

Interviewed by Liudvikas Giedraitis Bronė Stundžienė, assistant director of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore and Nijolė Laurinkienė, head of the Department of Oral Folklore discussed the condition and activities of specialists in folklore.

Specialists of the institute perform their work within three departments – those of songs, oral folklore and archives. The activities of these departments include preparing capital publications of songs and oral folklore, accumulating folklore funds, ordering manuscripts, developing the field of scientific activity. The main activities of these departments can be described by the words – broad areas and continuation.